

Boreling van de Hyper-Chaos

**Erasmus
University
Rotterdam**

Auteur: R.P. Carlebur, 492323

BA Thesis Filosofie, voltijd

11,25 ECTS, 14 juni 2021

Begeleider: Prof. dr. F.A. Muller

Adviseur: dr. P. Schuurman

Aantal woorden: 10.664 woorden

Voorwoord

“En dan heb je een nieuwe realiteit. Daarin liggen de mogelijkheden en het mysterie. Wat is er nog meer? Wat is nieuw? Wat nu?” – uit de film *Another Earth* (2011)

Voor u ligt mijn beschouwende scriptie ter afronding van de bachelorfase filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het is een periode geweest van persoonlijke ontwikkeling waarin ik aan de wijsheid heb mogen proeven. *After Finitude* van Quentin Meillassoux, onderwerp van mijn beschouwing, is een van de meer aangrijpende en inspirerende boeken welke ik gedurende de bachelor heb gelezen. Mijn eerste dankwoord gaat derhalve naar dr. A.W. Prins, zonder wiens colleges ik dit boek mogelijk pas veel later zou hebben ontdekt.

Een tweede woord van dank gaat richting mijn ouders. Ik ben Rooms-Katholiek opgevoed, mijn ouders stonden mij toe om door de jaren heen in toenemende mate aan het bestaan van Onze Lieve Heer te twijfelen en mijn heil elders te zoeken. *After Finitude* is een melange aan filosofische domeinen: metafysica, filosofie van de religie, filosofie van de wiskunde en filosofie van de natuurkunde. Het boek leek mijn zoektocht naar het fundament van het bestaan te beëindigen: geen God of enig ander opperwezen, maar de Hyper-Chaos zou het antwoord zijn. Ik verklap nu nog niets over de uitkomst van dit kosmische armpje drukken.

Ik dank een drietal kritische lezers van de scriptie, twee filosofen, één assyrioloog.

Een gul dankwoord aan prof. dr. F. A. Muller, mijn begeleider, is op zijn plaats. Uw strikte nadruk op structuur, narratief en hoogwaardig en klassiek gebruik van de Nederlandse taal hebben de text danig verbeterd.

Ten slotte, doch niet minder gemeend of minder belangrijk, een dankwoord aan dr. P. Schuurman als adviseur. Weet dat ik vooraan sta om de grootsheid van Kant te erkennen, maar in Meillassoux treft hij een geduchte uitdager.

Richard Carlebur

Barendrecht, 4 juni 2021

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Correlationisme.....	5
2.1 Wat is correlationisme?.....	5
2.2 Een verhouding met het bewustzijn.....	6
2.3 Tegenkanting.....	8
3. Ancestraliteit.....	10
3.1 Voorbij de geschiedenis van de mensheid.....	10
3.2 De blijvende geldigheid van wetenschappelijke proposities.....	12
3.3 Ancestrale commentaren.....	13
4. Oerfossiel.....	15
4.1 Gesteente onder het gesternte.....	15
4.2 Eindtijd Krijt.....	16
4.3 Het inslagproces, wat blijft er over van het oerfossiel?.....	19
5. Diachroniciteit.....	19
5.1 Opvolgend in de tijd.....	19
5.2 Diachroniciteit en veranderlijkheid.....	20
5.3 Een toets van diachroniciteit.....	21
6. Hyper-Chaos.....	22
6.1 Chaos als kosmogonie.....	22
6.2 Meillassoux's escalatie van de chaos.....	25
6.3 Het exacte van de Hyper-Chaos.....	27
6.4 Een doorlichting van de Hyper-Chaos.....	28
7. Conclusie.....	30
8. Bibliografie.....	32

1. Inleiding

Met zijn boek *Après la finitude* (Engels: *After Finitude*, Nederlands: *Na de eindigheid*) heeft de Franse filosoof Quentin Meillassoux (1967) een fraai, gedurfd en origineel werk voortgebracht dat de gehele geschiedenis van de filosofie bestrijkt. In het bijzonder wordt de metafysica van Immanuel Kant aan een toets onderworpen. De centrale vragen van het boek zijn de volgende:

1. Metafysica, betreft het realisme of idealisme ('*correlationisme*')?
2. Indien realisme, kunnen wij de werkelijkheid zoals ze is onafhankelijk van ons kennen?
3. Indien we de werkelijkheid zoals ze is onafhankelijk van ons kunnen kennen, biedt de filosofie de mogelijkheid om zulke kennis voort te brengen?

Meillassoux presenteert met zijn oerfossiel-argument een antwoord op vraag 1. Het begrip ancestraliteit wordt ingebracht ter beantwoording van vraag 2. Vraag 2 wordt eveneens beantwoord doordat volgens Meillassoux de inhoud van de werkelijkheid wordt geboren uit de Hyper-Chaos die gestalte geeft aan een in en van zichzelf bestaande werkelijkheid. Het concept diachroniciteit zou mensen volgens Meillassoux in gelegenheid moeten stellen om kennis onafhankelijk van de werkelijkheid te verkrijgen. Op vraag 3 antwoordt Meillassoux dat het (filosofie van de) wiskunde is die zulke kennis voort kan brengen.

In de verdere text wordt nader onderzocht of, waarom en hoe dit potentiële antwoorden zijn op de centrale vragen. Dit gebeurt middels een boekbeschouwing van *After Finitude* en gebruik van secundaire bronnen. Uiteindelijk zal dit uitmonden in de conclusie dat de Hyper-Chaos geen mogelijk fundament van de werkelijkheid is.

Meillassoux benoemd drie sleutelbegrippen, mijn voorstel is om er twee aan toe te voegen:

1. Correlationisme: Een kritiek op de Kantiaanse 'Copernicaanse Wending'. Deze wending stelt dat het zijn, het zijn van een correlaat inhoudt: zijn en denken zijn onafscheidelijk van elkaar, subjectiviteit en objectiviteit zijn eveneens onafscheidelijk van elkaar. Er bestaat dankzij het correlationisme geen 'buiten ons', geen *Groots Buiten* meer. De wereld is dankzij het correlationisme zoals hij voor mij is, de wereld zoals die ons gegeven is.¹

¹ Quentin Meillassoux, *After Finitude*, vertaling Ray Brassier (London/New York: Continuum International Publishing Group, 2008), 5

2. Ancestraliteit: Datgene wat voorafgaat aan het ontstaan van menselijk bewustzijn, of enige vorm van bewustzijn. Hoe iets van-zichzelf en in-zichzelf bestaat, zonder de vertaling daarvan in de menselijke geest. Voorbeelden: Het zonnestelsel voordat de aarde was gevormd, de aarde voordat de mens ontstond en eigenschappen van een object zonder dat er een bewustzijn was om deze te aanschouwen.²
3. Oerfossiel: Materie die het bestaan van ancestrale realiteit of gebeurtenis, voorafgaand aan aards, in het bijzonder, menselijk leven indiceert. Voorbeeld: Geen mens heeft het ontstaan van de aarde bewust meegemaakt, evenals het bestaan van dinosauriërs. Betekent dit dan dat het ontstaan van de aarde niet heeft plaatsgevonden en dinosauriërs niet hebben geleefd? Voor Meillassoux gaat het kennisdomein verder dan dat wat aan ons verschijnt ofwel zich aan ons toont. Wiskunde is het geschikte instrument voor het modelleren van kennis over oerfossielen, meent Meillassoux.³
4. Diachroniciteit: Een concept waarvan de definitie het beste geduid wordt middels etymologie. Dia- is Grieks voor doorheen, chroniciteit is afgeleid van het eveneens Griekse *chrónos*, hetgeen tijd betekent. Met diachroniciteit wordt bedoeld op dat wat opvolgend in de tijd is, het staat tegenover synchroniciteit, hetgeen gelijktijdig betekent. Zonder diachroniciteit, kunnen we het bestaan van oerfossielen niet (er)kennen, doordat we nu eenmaal niet aanwezig waren om de ancestrale realiteit of gebeurtenis te aanschouwen. Dit noemt Meillassoux een temporele discrepantie van denken en zijn. Diachrone uitspraken gaan over kwesties uit een verleden, zoals het bestaan van dinosauriërs, of de toekomst, zoals het uitsterven van de mensheid.⁴
5. Hyper-Chaos: Voor Meillassoux is Hyper-Chaos een synoniem voor het Absolute. Het is het fundament en de gestalte van de werkelijkheid, de grondslag voor de natuurwetten. De Hyper-Chaos is zo genoemd doordat ze eeuwig, bovenwettelijk, non-causaal, vrij van noodzakelijkheid en extreem dynamisch is. Uit de Hyper-Chaos heeft een stabiele, contingente, ordelijke werkelijkheid de mogelijkheid om te ontstaan.⁵

² Meillassoux, *After Finitude*, 28

³ Meillassoux, *After Finitude*, 10

⁴ Peter Gratton, Paul J. Ennis, *The Meillassoux Dictionary* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015), 56

⁵ Gratton, Ennis, *Meillassoux Dictionary*, 94-95

Het vervolg van de text zal volgens de reeds vermelde volgorde verlopen. Correlationisme is het eerste onderwerp dat inhoudelijk beschouwd zal worden.

2. Correlationisme

In dit hoofdstuk wordt het correlationisme toegelicht, evenals de relatie met het bewustzijn in de middelste sectie. In de afsluitende sectie, getiteld 'Tegenkating', zal de lezer tegenwerpingen kunnen aantreffen tegen de theorieën van Meillassoux. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de belangrijkste bevinding, namelijk dat het correlationisme stand houdt.

2.1 Wat is correlationisme?

Meillassoux stelt dat de moderne filosofie sinds Kant een denken in termen van correlationisme is:

By 'correlation' we mean the idea according to which we only ever have access to the correlation between thinking and being, and never to either term considered apart from the other. We will henceforth call correlationism any current of thought which maintains the unsurpassable character of the correlation so defined. Consequently, it becomes possible to say that every philosophy which disavows naïve realism has become a variant of correlationism.⁶

Meillassoux introduceert twee vormen van correlationisme: een zwakke en sterke variant. De sterke variant is volgens Meillassoux meer consistent en robuust. Correlationele filosofie is divers en gaan niet alleen over de relatie tussen bewustzijn en wereld. Ze hebben gemeen dat ze de positie innemen dat het denken van het in-zichzelf in plaats van een voor-ons niet mogelijk is doordat dit een non-gedachte zou zijn.

De twee vormen van het correlationisme onderscheiden zich verder op basis van traditie. Fenomenologie is het correlationisme van het bewustzijn. Taal is het correlationisme van de analytische traditie. Bij zowel bewustzijn als taal is er sprake van een transcendentie, een naar buiten toe treden, de buitenwereld ingaan. Ter contrast is er ook de beslotenheid van het ik, het feit dat we nooit kunnen zijn daar waar we onszelf via bewustzijn of taal naartoe projecteren. Deze interieure gevangenschap in het exterieure noemt Meillassoux de *transparente kooi*. Het correlationisme is deze gevangenschap. Daardoor zijn we het

⁶ Meillassoux, *After Finitude*, 5

Grootse Buiten verloren. Met het Grootse Buiten wordt bedoeld datgene wat niet relatief is aan ons denken, maar wat eenvoudigweg buiten ons om en in en van zichzelf existeert.

Het zwakke correlationisme van Kant houdt in dat de a priori kennis van het *Ding op zich* geen contradictie is en werkelijk bestaat. Het sterke correlationisme stelt dat het onmogelijk is het in-zichzelf te kennen, maar ook dat het onjuist is om te veronderstellen dat we het kunnen denken. Dit noemt Meillassoux de correlationistische cirkel.

Het *Ding op zich* bestaat volgens Kant uit vier aspecten:

1. Het bestaat buiten het bewustzijn, het zijn niet louter fenomenen.
2. Het beïnvloedt sensibiliteit en wekt representaties in ons op.
3. Het is geen contradictie, want het is een absoluut principe, niet slechts relatief aan ons bewustzijn.
4. Het is niet spatiotemporeel doordat ruimtetijd slechts vormen van subjectieve sensibiliteit zijn en geen eigenschappen van het in-zichzelf.

Correlationisme is de onbreekbare relatie tussen zijn en denken. We bevinden ons ten alle tijden te midden van een ervaren, werkelijke wereld waar we niet voorbij kunnen denken of kennen. Correlationisme blijkt een noodzakelijke voorwaarde voor (inter)actie in de werkelijkheid. Het is onmogelijk om tot (inter)actie over te gaan met het Ding op zich, of een wereld voorbij ons bewustzijn. In de volgende sectie wordt nader onderzocht wat de schakel is tussen zijn en denken.

2.2 Een verhouding met het bewustzijn

Kant heeft in *Kritiek van de Zuivere Reden* nauwkeurig beschreven dat het niet mogelijk is om buiten het denken te treden om de wereld zoals hij van zichzelf is te vergelijken met de wereld zoals hij voor een bewustzijn is.

Het primaat van het correlaat is gezeteld in het idee dat denken onafscheidelijk is van denkinhoud. Iedere entiteit die zich aan ons presenteert, die ons is gegeven, is reeds door onze zintuigen en kenvermogen gegaan: wij zitten altijd en onvermijdelijk tussen de werkelijkheid en wat wij ervaren en kennen in. Entiteiten worden betekenisvol zodra ze een relatie tot de wereld hebben. Volgens Meillassoux moet dit kenmerk van correlationisme in absolute zin begrepen worden, niet enkel als relatief aan ons

kennisdomein.⁷ Meillassoux plaatst het primaat bij het zijn over het denken en bij het werkelijke over kennis.⁸

Correlationele filosofen menen dat het van-zichzelf ontoegankelijk is voor een bewustzijn. Het lijkt alsof het onmogelijk is voor een entiteit en diens eigenschappen om te bestaan zonder dat er een bewust wezen is om ze te aanschouwen.⁹

Dit is de relatie tussen gedachten en dat wat bestaat. Een intrinsieke eigenschap is dat wat onlosmakelijk verbonden is met een entiteit. Dit zijn eigenschappen die tot een object behoren ook al is er geen aanschouwer. Het is het ding in-zichzelf. Een sensibele eigenschap is wat we veelal een extrinsieke eigenschap noemen. Een voorbeeld is de representatie van de kleur rood bij een rode roos.

De relatie tussen representatie en het in-zichzelf is er een van logische implicatie: *"The expression appearance is parasitic upon, or at least correlative with, the expression thing in itself"*.¹⁰ Lovat vult aan: *"(...) in contrast to objects considered as appearances (which are in space and time, and necessarily appear in accordance with the categories of the understanding) objects considered as they are in themselves are objects considered as they are not appearances, which is to say, as they are non-spatiotemporally and as they do not appear according to the categories."*¹¹

Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat denken over het in-zichzelf het losweken van epistemische relatie tussen representatie en diens epistemische voorwaarden is.¹²

Meillassoux beschrijft objectiviteit als dat wat refereert naar het object in-zichzelf, dat wat onafhankelijk van bewustzijn het geval is. Objectiviteit houdt voor hem in dat intrinsieke eigenschappen overeenkomen met de wiskundig te modelleren eigenschappen van het object.¹³ Het ronde van een bal is een intrinsieke en wiskundig te modelleren eigenschap. Het is niet geldig om te stellen dat een bal een vierkante vorm heeft. Subjectiviteit is de representatie van de werkelijkheid in het bewustzijn van een mens. Subjectiviteit is een tweedegraads werkelijkheid van extrinsieke eigenschappen of esthetische waarden.¹⁴ Of een kostuum donkerblauw is, is subjectief, op een kleurenblind persoon zou het als een

7 Meillassoux, *After Finitude*, 37

8 Raoni Padui, "Realism, Antirealism, and Materialism: Rereading the Critical Turn after Meillassoux", *Journal of the Theoretical Humanities* Vol. 16, (2011): 89-90

9 Meillassoux, *After Finitude*, 4

10 Henry E. Allison, "Transcendental Realism, Empirical Realism, and Transcendental Idealism", in *Essays on Kant* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 21.

11 Toby Lovat, "The Loss of the Great Outdoors: Neither Correlationist Gem nor Kantian Catastrophe", *Perspectives* (2017), 21

12 Allison, "Transcendental Realism, Empirical Realism, and Transcendental Idealism", 21

13 Gratton, Ennis, *The Meillassoux Dictionary*, 4

14 Gratton, Ennis, *The Meillassoux Dictionary*, 147

zwart kostuum kunnen overkomen.

Meillassoux vult aan met intersubjectiviteit: *“It is the intersubjectivity of the ancestral statement – the fact that it should by right be verifiable by any member of the scientific community – that guarantees its objectivity, and hence its ‘truth’. It cannot be anything else, since its referent, taken literally, is unthinkable.”*¹⁵

Het verschil tussen een objectieve representatie, bijvoorbeeld het aflezen van de tijd van een horloge, en een subjectieve representatie, zoals de uitspraak “volgens mij ben ik uren bezig geweest met schoonmaken” is een functioneel verschil in twee varianten van representatie. Het is bij de objectieve representatie mogelijk om de uitspraak te universaliseren, het aflezen van een horloge is voor iedereen een mogelijke ervaring en zodoende wetenschappelijk van aard. De gevoelservaring van uren bezig zijn met een activiteit is niet te universaliseren en zodoende niet wetenschappelijk van aard.

Meillassoux bestrijdt de Kantiaanse these dat het niet mogelijk is om de werkelijkheid voorbij ons bewustzijn te kennen. We leven in een werkelijkheid waarin zijn en denken aan elkaar gelijkstaat. De werkelijkheid vindt ten alle tijden in een wereld van onze ervaring(en) plaats. Meillassoux onderscheid objectiviteit en subjectiviteit op basis van hoe een object zich tot een menselijk bewustzijn verhoudt. In de laatste sectie van dit hoofdstuk, ‘Tegenkanting’, wordt de correlationele theorie van Meillassoux aan een beoordeling onderworpen, onder andere middels teksten van Kant zelf.

2.3 Tegenkanting

De door Meillassoux geponeerde eindigheid van menselijke kennis zou teveel laveren tussen een epistemologische en ontologische positie. Meillassoux zou epistemologie en ontologie teveel gelijkstellen, meent Padui. We kunnen volgens Padui niet zeggen dat het in-zichzelf niet bestaat doordat we er volgens Kant geen toegang toe hebben. Dit zou waar kunnen zijn wanneer correlationisme een sceptische kennispositie zou innemen. Dit is echter niet het geval. Ook het gegeven dat een object slechts onafhankelijk van de gedachte kan bestaan wanneer we het zijn voorafgaand aan de gedachte kunnen betreden of bereiken is illegitiem volgens Padui.¹⁶

¹⁵ Meillassoux, *After Finitude*, 15

¹⁶ Padui, “Realism, Antirealism, and Materialism”, 91-92

Meillassoux schrijft over het correlationisme dat het moment dat we een eigenschap toeschrijven aan de wereld, het met dezelfde denkoefening een mentale eigenschap voor mij geworden is.¹⁷ Dit is incorrect: als ik een lange man over straat zie wandelen en inschat dat de man twee meter lang is, dan is lengte niet opeens een mentale eigenschap voor mij geworden. Voorbeelden van mentale eigenschappen zijn: pijn, gevoel en denken. De mentale eigenschappen kunnen niet tot in het in-zichzelf reiken.

Kant waarschuwde zelf al voor misbruik van het woord objectief. Objectiviteit is niet beperkt tot het bestaan van een waarheid los van subjectiviteit. Een object wordt niet puurder, of meer objectief wanneer de relatie met het denken wordt uitgewist. Denken is een daad, niet slechts een spiegeling van de wereld. Het denken is als daad al exterieur. Denken-als-daad, wat een proces is, gaat vooraf aan denken-over-iets, wat over representatieve en referentiële inhoud gaat. Door toegang te krijgen tot een werkelijkheid zonder gedachten, een doel van Meillassoux, probeert hij het denken uit te wissen, volgens Padui.¹⁸

Kant:

Now a thing in itself cannot be known through mere relations; and we may therefore conclude that since outer sense gives us nothing but mere relations, this sense can contain in its representation only the relation of an object to the subject, and not the inner properties of the object in itself.¹⁹

Philosophical knowledge is the knowledge gained by reason from concepts.²⁰

Om het Kantiaanse denken in stand te houden moeten we veronderstellen dat er meer is dan slechts representatie, omdat we aan moeten nemen dat er iets onbekend en onkenbaar is, dat wel als fundament van de representatie van objecten fungeert maar niet de representatie zelf is. Hier moet echter opgemerkt dat dit het probleem van noumenale affectie oproept. Dit houdt in dat het een probleem is dat we niet kunnen weten hoe onkenbare en niet-spatiotemporele objecten veroorzaakt worden of representaties veroorzaken.²¹

¹⁷ Meillassoux, *After Finitude*, 55

¹⁸ Padui, "Realism, Antirealism, and Materialism", 94

¹⁹ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, vertaling Paul Guyer, Allen W. Wood (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 87

²⁰ Kant, *Critique of Pure Reason*, 577

²¹ Allison, "Transcendental Realism, Empirical Realism, and Transcendental Idealism", 22-23

Kennis van het in-zichzelf, zoals voorgesteld door Meillassoux, geeft enkel kennis van objecten op een manier hoe ze niet aan ons verschijnen. Zonder gefilterde, sensorische informatie is er geen object, geen wereld waar de verstandelijke faculteiten voor gebruikt kunnen worden om kennis op te doen. Kant zou stellen dat zonder zo'n filter, kennis een tegenstrijdigheid is.²²

Resumerend postuleert Meillassoux het correlationisme te letterlijk en dicht Kant een filosofische positie toe die niet correct is: Kant is genuanceerder over de relatie tussen denken, zijn en de wereld. Meillassoux slaagt er niet in om overtuigend te beschrijven op welke manier we voorbij de filter van onze ervaringen kunnen geraken, anders dan de *Hyper-Chaos*, een onderwerp wat in hoofdstuk 6 en 7 beschouwd wordt. Een citaat van Musgrave beslecht het pleit kernachtig in het nadeel van Meillassoux: "*Things-in-themselves are nowhere, at no time, and do nothing*".²³

3. Ancestraliteit

Correlationisme heeft een relatie met het menselijke bewustzijn. In het voorafgaande hoofdstuk is louter beschreven wat dit betekent voor een individueel bewustzijn, gedurende zijn leven. Om te beoordelen of en wat we kunnen kennen over acties, situaties en gebeurtenissen die voor of na de aanwezigheid van menselijk bewustzijn in de wereld hebben plaatsgevonden gaan we over naar het concept ancestraliteit. In sectie 3.1 wordt uiteengezet wat ancestraliteit is. Dit wordt in 3.2 nader verkend in een wetenschappelijke context. De laatste sectie van dit hoofdstuk bevat commentaren op ancestraliteit.

3.1 Voorbij de geschiedenis van de mensheid

Met ancestraliteit bedoelt Meillassoux dat wat in de wereld is voorafgaand aan (menselijk) bewustzijn. Het bestaan van materiaal wat duidt op het in de wereld zijn (geweest) van acties, situaties, gebeurtenissen voor (menselijk) bewustzijn noemt Meillassoux een *oerfossiel*.²⁴ Oerfossielen krijgen in het volgende hoofdstuk bijzondere aandacht.

22 Lovat, "The Loss of the Great Outdoors", 21

23 Alan Musgrave, "Conceptual Idealism and Stove's Gem", in M. Chiara, R. Giuntini, & F. Laudisa (Eds.), *Language, Quantum, Music* (Selected Contributed Papers of the Tenth International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science, Florence, 1999), 27

24 Meillassoux, *After Finitude*, 10

Meillassoux stelt de vraag hoe wetenschappelijke uitspraken over ancestrale gebeurtenissen begrepen kunnen worden middels het correlationisme. Bijvoorbeeld: Gebeurtenis Y vond een x-aantal jaren plaats voorafgaand aan de opkomst van de mens. Wat is, in algemene zin, een ancestrale uitspraak? Meillassoux beschrijft het als volgt:

- that being is not co-extensive with manifestation, since events have occurred in the past which were not manifest to anyone;
- that what is preceded in time the manifestation of what is;
- that manifestation itself emerged in time and space, and that consequently manifestation is not the givenness of a world, but rather an intra-worldly occurrence;
- that this event can, moreover, be dated;
- that thought is in a position to think manifestation's emergence in being, as well as a being or a time anterior to manifestation;
- that the fossil-matter is the givenness in the present of a being that is anterior to givenness; that is to say, that an arche-fossil manifests an entity's anteriority vis-à-vis manifestation.²⁵

Een ancestrale uitspraak is volgens de correlationist waar in zoverre de uitspraak haar fundament heeft in een experiment in tegenwoordige tijd, uitgevoerd wordt op een oerfossiel en universeel is. Met universeel wordt bedoeld dat de uitspraak door eenieder gedaan en getoetst zou kunnen worden op waarheidswaarde. De waarheid wordt voor de correlationist gevat in het correlationele heden, niet in het ancestrale verleden. Meillassoux noemt dit een *retrojectie* van het verleden op basis van het heden. Daardoor betekent waar zijn iets wat bestaat of heeft bestaan voorafgaand aan datgene wat gegeven is. Correlationisten menen dat we vanuit het heden moeten terugkijken naar het verleden via een logische volgorde en niet een chronologische volgorde. De uitdaging is om te achterhalen hoe wetenschap uitspraken zou kunnen doen over waarin spatiotemporaliteit in de wereld trad in een ruimte en een tijd welke voorafging aan dat wat ons gegeven is, ongeacht afstand of oudheid.²⁶ Een recente, antieke, proximale of distale ancestraliteit bestaat niet: de oerknal is net zo ancestraal als de opkomst der zoogdieren.²⁷

Ancestraliteit is dat wat voorafgaat aan (menselijk) bewustzijn. Om geïnformeerde, wetenschappelijke uitspraken te doen moeten we als subject informatie interpreteren uit een geschiedenis voor onze tijd, met als bedoeling de informatie zo objectief als mogelijk

25 Meillassoux, *After Finitude*, 14

26 Meillassoux, *After Finitude*, 16-17

27 Meillassoux, *After Finitude*, 19

te duiden. In de volgende sectie wordt onderzocht of het mogelijk is om kennis op te doen over dingen in de wereld die ver voor de tijd van de mensheid hebben plaatsgevonden.

3.2 De blijvende geldigheid van wetenschappelijke proposities

Meillassoux stelt de vraag: wat maakt dat wetenschappers proposities kunnen formuleren over de ontstaansgeschiedenis van de aarde, het tijdperk van de dinosauriërs en de evolutionaire ontwikkeling van de mens? Het zijn allen gebeurtenissen die voor onze tijd hebben plaatsgevonden. We kunnen ons niet correlationeel verhouden tot deze gebeurtenissen. Dit roept de vraag op hoe we wetenschappelijke uitspraken behoren te begrijpen welke gaan over dat wat zich voorafgaand aan het menselijke bewustzijn heeft gemanifesteerd. De concrete vraag welke Meillassoux stelt is de volgende: *“Well, to understand why, all we have to do is ask the correlationist the following question: what is it that happened 4.56 billion years ago? Did the accretion of the earth happen, yes or no?”*²⁸

De correlationist zou enerzijds met ja antwoorden, doordat er wetenschappelijk bewijs is dat wijst op het ontstaan van de aarde 4,56 miljard jaar geleden. Het ontstaan van de aarde is een objectief en verifieerbaar feit. Anderzijds zou de correlationist met nee dienen te antwoorden, doordat het ontstaan van de aarde niet gecorreleerd is aan een bewustzijn. Subjectieve uitspraken als “de aarde was toen bijzonder heet” kunnen in letterlijke zin geen stand houden doordat er geen bewustzijn was die deze informatie kan delen met de correlationist. “De aarde is 4.56 miljard jaar geleden ontstaan” is daardoor een ware uitspraak, maar een onmogelijke gebeurtenis doordat het een onaangeschouwde gebeurtenis is. Meillassoux noemt dit een ‘*non-sense*’, hiermee doelend op een non-ervaring of ‘niet-zintuiglijk’. Het denken in termen van correlationisme is onverenigbaar met het denken overeenkomstig ancestraliteit, meer specifiek het oerfossiel.²⁹

Ancestraliteit en oerfossielen zijn de inzet van een dispuut tussen realisme en idealisme geworden. Ancestrale uitspraken moeten volgens Meillassoux ten alle tijden uitspraken zijn die blijf geven van realisme:

An ancestral statement only has sense if its literal sense is also its ultimate sense. If one divides the sense of the statement, if one invents for it a deeper sense conforming to the correlation but

28 Meillassoux, *After Finitude*, 16

29 Meillassoux, *After Finitude*, 17

contrary to its realist sense, then far from deepening its sense, one has simply cancelled it. This is what we shall express in terms of the ancestral statement's irremediable realism: either this statement has a realist sense, and only a realist sense, or it has no sense at all.³⁰

Meillassoux stelt dat correlationisme en ancestraliteit, meer specifiek het oerfossiel fundamenteel tegengestelde en onverenigbare posities zijn. Volgens Meillassoux is de correlationist verplicht om zijn positie letterlijk te nemen en iedere wetenschappelijke uitspraak te kwalificeren als een subjectieve uitspraak.³¹ Dit heeft er alles mee te maken dat correlationisme een extreme vorm van idealisme is volgens Meillassoux. Ancestraliteit is bestand tegen *tegenfeitelijke proposities* als "als er een bewustzijn was om het ontstaan van zoogdieren te aanschouwen dan zou dit ontstaan overeenkomen met bestaande wetenschappelijke theorieën". Dit is het geval doordat het acties, gebeurtenissen en situaties betreft die niet onaangeschouwd zijn door een bewustzijn, maar die ons niet zijn gegeven. Het argument van ancestraliteit is voorafgaand aan iedere mogelijkheid van dat wat ons gegeven zou kunnen worden.³²

3.3 Ancestrale commentaren

In dit deel van de text wordt kritisch commentaar ingebracht van Leftwich en teruggegrepen op Sellars om het concept van ancestraliteit te toetsen.

Leftwich maakt duidelijk dat het bestaan van ancestraliteit diep verweven is met het bestaan van het Absolute, zijnde de werkelijkheid. Ancestraliteit en oerfossielen kunnen enkel herkend worden aan hun intrinsieke eigenschappen, hun extrinsieke eigenschappen zouden niet tot uitdrukking komen doordat enkel intrinsieke eigenschappen wiskundig te formuleren zijn. Enkel lengte, diepte en breedte formuleren zou een wereld doen manifesteren waar mensen maar weinig kennis van kunnen hebben. Dit maakt van ancestraliteit een ontologisch en niet zozeer empirisch probleem. Wetenschap is al geruime tijd in staat om aan te tonen dat er situaties en gebeurtenissen plaatsvinden buiten enig bewustzijn om.³³ Dit is derhalve geen originele positie van Meillassoux.

Meillassoux laat na om andere mogelijkheden te verkennen. In *After Finitude* wordt de naam van Wilfrid Sellars niet genoemd, noch zijn werk *The Myth of the Given*. Het concept

30 Meillassoux, *After Finitude*, 17

31 Meillassoux, *After Finitude*, 17

32 Meillassoux, *After Finitude*, 19-20

33 Patrick Leftwich, "Culture is an Arche-Fossil", toegang verkregen 11 juni, 2021, www.ejournals.eu/Przeglad-Kulturoznawczy/

gegeven (aan ons) wordt echter regelmatig gebruikt in Meillassoux's werk. Sellars betoogde al dat er een zekere basis moet zijn van kennis. De kennis zou verkregen worden doordat er een niveau is waarop een object een onmiddellijke ontmoeting heeft. Dit betreft onmiddellijke en niet-afgeleide kennis. Wat ons gegeven wordt, is een kwestie van causaliteit: Door het openen van mijn ogen, gaan er visuele prikkels via mijn zintuigen naar mijn hersenen. Via herhalingen van prikkels en causaliteit, doen we kennis op van concepten, waarmee mentale representatieve afbeeldingen worden bedoelt.³⁴³⁵

De eerste keer dat we een specifieke verschijningsvorm een bepaald geluid horen maken, zullen we niet direct het concept herkennen van een blaffende hond. De reden is dat we daarvoor conceptuele kennis moeten hebben van zowel het geluid blaffen als de gestalte hond. Door vertrouwd te raken met prikkels, verworden ze van een puur zintuiglijk-causale aangelegenheid tot gedachten en talige expressies als "dat is een blaffende hond". De mythe van wat ons gegeven wordt is dat mensen aangeboren indrukken, expressies, concepten en eigenschappen hebben die hen in staat stelt kennis uit de buitenwereld op natuurlijke, automatische wijze te verinnerlijken. Sellars werpt op dat het opdoen van kennis van concepten een leerproces is dat gebonden is aan regels.³⁶ Voor Meillassoux zou een boreling die intrinsiek wiskundig talent zou bezitten om het in-zichzelf te kunnen modelleren kennis kunnen hebben van concepten en de wereld, doordat de boreling een hond hoort blaffen. Daardoor slaat Meillassoux een epistemische stap over. Kennis moet altijd iets zijn wat voor-mij is, wat onderdeel is van de relatie van het ik tot de wereld.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk is het een feit dat er objecten, gebeurtenissen en situaties zijn die aan het bewustzijn vooraf zijn gegaan of die zich buiten het bewustzijn kunnen voltrekken. Dit is aan te tonen met behulp van wetenschappelijk onderzoek. De wijze waarop Meillassoux ancestraliteit definieert vereist dat het correlationisme in de meest letterlijke zin opgevat wordt. Het enkel kunnen formuleren van intrinsieke eigenschappen in wiskundige formules maakt een wereld onherkenbaar als de onze. Meillassoux wil met zijn methodiek een epistemische sprong maken van het in-zichzelf direct naar verinnerlijkte kennis en trapt zodoende in de val van Sellars' *Myth of the given*. Ancestraliteit is echter niet geheel te verwerpen, zonder dat er iets in de wereld is wat

34 "4. Epistemology", Wilfrid Sellars, Stanford Encyclopedia of Philosophy, meest recente aanpassing 24 juli, 2020, <https://plato.stanford.edu/entries/sellars/#Epis>

35 "3. The Challenge of Mental Episodes", Wilfrid Sellars: Philosophy of Mind, Internet Encyclopedia of Philosophy, meest recente aanpassing ?, <https://iep.utm.edu/sellars/#H3>

36 "Wilfrid Sellars, sensory experience and the 'Myth of the Given'", Psyche, meest recente aanpassing 17 maart, 2021, <https://psyche.co/ideas/wilfrid-sellars-sensory-experience-and-the-myth-of-the-given>

voorafgaat of voorbijgaat aan ons bewustzijn verkeren we in een toestand van ontkenning van de wetenschappelijke praxis.

4. Oerfossiel

Ancestraliteit en oerfossielen zijn twee zijden van een medaillon. Bij datgene wat voorafgaat aan het bewustzijn is ancestraliteit het temporele aspect en zijn oerfossielen daar het materiële aspect van. In sectie 4.1 wordt aangevangen met een uitleg van oerfossiel als concept. Er wordt vervolgd met een toets van oerfossielen aan de hand van een praktijkvoorbeeld: de inslag van een asteroïde in de eindfase van het tijdperk Krijt. In een korte slotsectie wordt dit hoofdstuk afgerond met een samenvatting van bevindingen.

4.1 Gesteente onder het gesternte

Meillassoux introduceert het oerfossiel als volgt:

I will call ‘arche-fossil’ or ‘fossil-matter’ not just materials indicating the traces of past life, according to the familiar sense of the term ‘fossil’, but materials indicating the existence of an ancestral reality or event; one that is anterior to terrestrial life. An *arche-fossil* thus designates the material support on the basis of which the experiments that yield estimates of ancestral phenomena proceed – for example, an isotope whose rate of radioactive decay we know, or the luminous emission of a star that informs us as to the date of its formation.³⁷

Het oerfossiel is het bewijs van de eindigheid van het menselijke bewustzijn. Om voorbij het correlationisme te geraken stelt Meillassoux voor dat we de contingentie van het correlationisme verder moeten doordenken. We zouden de contingentie van het correlationisme zelf moeten verabsoluteren. We kunnen niet aannemen dat er enig noodzakelijk zijnde bestaat, maar we kunnen wel veronderstellen dat het noodzakelijk bestaat en verabsoluteren dat enig zijnde niet hoeft te bestaan. Dit maakt al het zijn contingent.³⁸

Denken in termen van het oerfossiel betekent dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen denkbare mogelijkheden en de mogelijkheden die ervaren worden in de wetenschap dat ons universum slechts één universum van mogelijke universums is. Het aantal niet-tegenstrijdige, denkbare mogelijkheden is significant veel groter dan de set

³⁷ Meillassoux, *After Finitude*, 16

³⁸ Clayton Crockett, “Quentin Meillassoux: After Finitude: an essay on the necessity of contingency”, recensie van *After Finitude*, van Quentin Meillassoux, *International Journal for Philosophy of Religion*, juni 2012

fysiek mogelijke gebeurtenissen. Dit betekent dat er een totaliteit van denkbare mogelijkheden is, als uiting van de Hyper-Chaos.³⁹

Met bovenstaande text wordt tevens antwoord gegeven op de vraagstukken van ancestraliteit en het oerfossiel, welke opgeworpen werd door de volgende vraag: hoe kunnen we de betekenis van wetenschappelijke verklaringen begrijpen over datgene wat zich manifesteert in de wereld maar voorafgaat aan iedere vorm van menselijke relatie tot de wereld. Aanvullend: welke waarheid kunnen we toeschrijven aan processen in deze wereld?⁴⁰

Oerfossielen zijn niet enkel het materiële bewijs van manifestaties in de wereld voorafgaand aan bewustzijn. Ze zijn ook een aanwijzing dat we het menselijk bewustzijn en het correlationisme als te beperkt voor het opdoen van kennis moeten aanvaarden. Het bestaan van oerfossielen wijst erop dat het niet mogelijk is om alle potentiële en contingente mogelijkheden te kennen. In de volgende sectie wordt de paradox tussen correlationisme en oerfossielen nader uitgewerkt om meer zicht te krijgen op zijnsmogelijkheden en het opdoen van kennis over wetenschappelijke uitspraken.

4.2 Eindtijd Krijt

Meillassoux postuleert dat er een paradox van het oerfossiel is. F.A. Muller schrijft specifiek over het oerfossiel een beschouwend artikel met de titel *The Paradox of the Arche-fossil. An Analysis of Meillassoux's Challenge to Correlationism, Idealism included*. Onderdelen van dit artikel worden in deze text geïnccludeerd om de stellingen van Meillassoux over het oerfossiel te toetsen.

Correlationisme vereist een relatie tot de wereld. In deze wereld kunnen we kennis opdoen over entiteiten en subjecten middels onze cognitieve vermogens. Hierin schuilt de paradox, want hoe is het mogelijk dat wezens met cognitieve vermogens in de wereld kennis op kunnen doen terwijl dezelfde wereld niet bestond voordat de wezens erin ontstonden? De correlationist raakt hierin verstrikt. Meillassoux, een speculatief materialist, een subtype van metafysisch realisme, raakt niet verstrikt. Zonder een subject is er geen ervaren wereld, maar er is ten alle tijden een werkelijke en bestaande wereld waarin subjecten tot stand zijn gekomen, uitgerust met cognitieve vermogens, welke de

³⁹ Meillassoux, *After Finitude*, 98

⁴⁰ Meillassoux, *After Finitude*, 112

wereld kenbaar en bevattelijk maken middels zintuigen en de hersenen. Voor de correlationist is het kenbare en bevattelijke slechts een representatie. De representatie is de gegevenheid van de wereld. De Paradox van het Oerfossiel wordt hiermee enkel uitgediept. Zonder gegevenheid is de wereld niet te bevatten, maar anderzijds hebben we cognitieve vermogens nodig om te begrijpen hoe subjecten en de wereld tot stand zijn gekomen, wat een pre-gegeven aangelegenheid is.⁴¹

Dit levert echter problemen op voor uiteenlopende locaties en gebeurtenissen. Mensen kunnen de bevruchting van de eicel door de zaadcel niet ervaren, desondanks komt er na negen maanden een boreling ter wereld. Het magnetisch veld van de aarde bestaat, maar we kunnen het niet middels onze zintuigen ervaren of met ons lichaam of gedachten manipuleren.

Dit levert drie vragen op over de gedachten van de correlationist:

1. Waarom bestaat er niet zoiets als het ruimtelijk distale?
2. Waarom is de correlationist wel in staat tot begrip en kennis over modale proposities?
3. Waarom stelt kennis van 2, de correlationist niet in staat om het temporeel oude te begrijpen en te kennen? Hieruit volgend: Waarom en hoe ontstaat de Paradox van het Oerfossiel?

Het antwoord ligt in het volgende: Het bestaan van een spatiotemporele wereld met alle mogelijke denkinhoud present zou niet kunnen ontstaan in dezelfde wereld, want in dat geval zou de wereld er reeds moeten zijn. Als de wereld er reeds is, hoeft de wereld niet te ontstaan.

1. Zonder subjecten in de wereld, is er geen wereld: Het niet-zijnde van wat gegeven is.
2. Subjecten zijn ontstaan in de wereld: Het zijn is ons gegeven.⁴²

We kunnen hieruit afleiden dat voor elk moment in de tijd (T), als er geen subjecten (S) op dat moment in de tijd zijn, dan is er geen wereld (W) op dat moment:

$T, \text{NOT}[S] \rightarrow \text{NOT}[W] \mid = \text{NOT}[W]$

⁴¹ F.A. Muller, "The Paradox of the Arche-fossil. An Analysis of Meillassoux's Challenge to Correlationism, Idealism included", in *Dialectica* (2020), 13

⁴² Meillassoux, *After Finitude*, 16 & 25

Een meer uitgewerkte versie, doch beknopter dan de uitwerking van Muller⁴³, gaat als volgt:

1. 66 miljoen jaar geleden, in het tijdperk Krijt, sloeg een asteroïde in op aarde, wat driekwart van al het dier- en plantleven op aarde uitroeide. Zo ook, de dinosauriërs.
2. Op dat moment in de tijd waren er geen mensen, of mensachtigen. De eerste volwaardige, levendbarende placentazoogdieren kwamen op gedurende de eindfase van het Krijt.
3. Gedurende 1 en 2 waren er geen mensen en derhalve geen wezens met een hoogontwikkeld bewustzijn.
4. 1 en 2 vereisen het bestaan van een wereld, terwijl 3 duidelijk maakt dat er geen bewuste wezens zijn die de wereld kunnen ervaren en die ook nog eens een geschiedenis kunnen vastleggen of wetenschap bedrijven. Dit is weer de Paradox van de Oerfossil.
5. Een wereld zonder subjecten zou de paradox kunnen oplossen. Het probleem van spatiotemporaliteit blijft dan bestaan, doordat dit een eigenschap is van subjecten welke dan niet in de wereld zou zijn. Tijd is een constitutief fundament van de wereld, geen eigenschap ervan.
6. De Paradox van de Oerfossil berust erop dat er uitgegaan wordt van een wereld zonder subjecten, terwijl er met een wereld mét subjecten geen paradox ontstaat.
7. Wetenschap heeft al aangetoond dat er momenten in de tijd hebben bestaan zonder de aanwezigheid van bewuste subjecten. Van een paradox is geen sprake, we kunnen vaststellen dat ancestrale proposities waarachtig zijn.
8. Antecedent-consequent: Als voor ieder moment in de tijd er geen bewust subject in de wereld is, dan bestaat de wereld niet.
9. Zie 7, ancestrale proposities zijn waar, we veronderstellen dat er een wereld is ontstaan, derhalve bestaat er een wereld. Correlationisme blijkt stand te houden en geen conflict op te leveren met de wetenschappelijke praxis.
10. De Paradox van de Oerfossil is opgelost.

Muller stelt het volgende: *“There are no exempted spatio-temporal regions in the world such that propositions about these regions cannot be thought, understood or known by subjects, including propositions about times long before we ourselves appeared at the terrestrial scene.”*⁴⁴

⁴³ Muller, *Paradox of the Arche-Fossil*, 18-19

⁴⁴ Muller, *Paradox of the Arche-Fossil*, 21

Naast de filosofie van Kant, biedt ook de evolutieleer uitkomst om het ancestrale te kunnen bevatten. Het ontstaan van alle dingen in de wereld is het proces van ontwikkeling door de tijd heen, in een ancestrale lijn van evolutionaire voorouders tot onze hedendaagse existentiële vorm. Mensen kunnen nadenken, observeren, kennen en begrijpen over het eigene, wat van hen transcendentale subjecten maakt.⁴⁵

4.3 Het inslagproces, wat blijft er over van het oerfossiel?

Tijd is een constitutief deel van de wereld, niet slechts een eigenschap van de wereld. De Paradox van het Oerfossiel berust op een spagaat tussen subjectiviteit en spatiotemporaliteit. Het lijkt slechts mogelijk voor een van de twee om te bestaan. De paradox wordt opgelost ten eerste doordat ancestrale proposities waar kunnen zijn en de aanwezigheid van subjecten derhalve geen vereiste is, ten tweede doordat geen enkel spatiotemporeel domein ontoegankelijk is voor onze gedachten en ten derde doordat evolutieleer ancestraliteit door de tijd heen mogelijk maakt. De conclusie is dat correlationisme en oerfossielen elkaar niet uitsluiten.

5. Diachroniciteit

5.1 Opvolgend in de tijd

Diachroniciteit is de temporele discrepantie tussen denken en zijn. Het gaat over objecten die hetzelfde blijven of die overgaan naar een andere toestand en door de tijd heen te bevatten en te kennen zijn voor het bewustzijn middels retrojectie. Dit betreft uitspraken van voor het menselijke bewustzijn, alsook uitspraken over een toekomst na de mensheid.

Over diachroniciteit zegt Brown het volgende:

Meillassoux's argument is simply that if we accept the priority of logical over chronological succession ('the transmutation of the diachronic past into a retrojective correlation') we will be unable to assess scientific statements regarding ancestral phenomena without destroying the veritable meaning of those statements, which concern the chronological priority of that which came before thought, regardless of any temporal retrojection performed by thinking.⁴⁶

⁴⁵ Muller, *Paradox of the Arche-Fossil*, 22

⁴⁶ Nathan Brown, "The Speculative and the Specific", in *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism* (Melbourne: Re.press, 2011), 143.

Meillassoux stelt dat de wetenschap geleid heeft tot het decentreren van menselijke gedachten over de wereld binnen epistemische processen.⁴⁷ Dit houdt het oproepen van een kennisdomein in welke een object doet correleren aan onze gedachten.⁴⁸ Zijn voorstel is om te breken met dit transcendentale idealisme.

Aangaande de visie vanuit het realisme op wetenschap meent Meillassoux dat moderne wetenschap een praxis is welke onderzoek doet die in het teken staat van kwansuis, oppervlakkige, extrinsieke eigenschappen en derivatie. Het zou aan de filosoof zijn om de primordiale grondslag van de wereld te ontdekken en te verkennen.⁴⁹ Wetenschap heeft de kennis in handen, maar weet niets te vertellen over de diepere natuur, de essentie van dezelfde kennis. Enkel filosofie zou tot het ware en het absolute kunnen doordringen.⁵⁰

5.2 Diachroniciteit en veranderlijkheid

Wat wetenschap doet, is een derivaat maken van speculatieve en hypothetische informatie van iedere wiskundige herformulering van de wereld. Zulke derivaten, diachronische referenten geheten, betekenen dat wat wiskundig beschreven zou kunnen worden, niet te reduceren is tot een correlaat van onze gedachten.⁵¹ Middels wiskunde kunnen de intrinsieke eigenschappen, de essentie van objecten geformuleerd worden.

De speculatieve essentie van een entiteit wordt door Meillassoux *factialiteit* genoemd. Niet alle dingen kunnen als feiten gedacht worden. Dit betekent dat factialiteit begrepen dient te worden als het niet-feitelijke van de dingen. Meillassoux stelt voor te onderzoeken op basis waarvan een niet-feitelijke essentie van een feit tot stand zou kunnen komen als noodzakelijkheid en onder welke voorwaarden dit geschiedt.⁵² Voor Meillassoux is er een eenvoudig antwoord: dat wat denkbaar is, is evenredig mogelijk in de wereld, waaronder dat wat tegen natuurwetten indruist, zolang er geen sprake is van tegenstrijdigheid.⁵³

Het Absolute is de mogelijke overgang van mijn toestand naar een andere toestand dankzij de fluctuaties van de Hyper-Chaos. Het is mogelijk om onszelf als niet langer

47 Meillassoux, *After Finitude*, 115

48 Meillassoux, *After Finitude*, 118

49 Meillassoux, *After Finitude*, 119

50 Meillassoux, *After Finitude*, 120

51 Meillassoux, *After Finitude*, 117

52 Meillassoux, *After Finitude*, 79

53 Meillassoux, *After Finitude*, 93-98

zijnde te denken, ons niet-zijn, onze sterfelijkheid, heengaan en geheel anders worden zijn allen denkbaar. Deze toestanden zijn denkbaar als mogelijkheden vanwege het feit dat we kunnen denken. Het denken stelt ons in staat te projecteren, te transformeren, te oordelen en te besluiten. Dit maakt de mens volgens Meillassoux vrij doordat het denken de mogelijkheid herbergt van ons eigen niet-zijn.⁵⁴

5.3 Een toets van diachroniciteit

Meillassoux had zijn pleidooi voor diachroniciteit kunnen versterken door het concept te onderwerpen aan diverse toetsen en door het uitleggen van de verhouding van diachroniciteit met universalia en particularia. Wat de temporele, spatiële en modale eigenschappen van objecten zijn volgens Meillassoux is niet onder woorden gebracht. Het is mij uit *After Finitude* niet duidelijk geworden wat objecten, laat staan delen van objecten doet persisteren door de tijd heen. Door diachroniciteit puur in het domein van filosofie van de wetenschap te plaatsen, slaat Meillassoux de metafysica over en blijft de analyses extern en niet gericht op het in-zichzelf.

After Finitude lijdt onder het gegeven dat Meillassoux geen theorie over tijd, in het bijzonder ontologische status door de tijd heen heeft uitgewerkt, maar alle beweringen hieromtrent afleidt uit oerfossielen ofwel doorgeleid naar de Hyper-Chaos. Diachroniciteit blijft zodoende een lastig te bewijzen, maar ook moeilijk te verwerpen concept.

Het voorgaande in acht nemend is de vraag of filosofie meer dan wetenschap in staat is om door te dringen tot het ware, de essentie van de objecten is op basis van diachroniciteit niet vast te stellen. Om dit doel te bereiken zou Meillassoux antwoord moeten geven op wat stabiliteit, veranderlijkheid en persistentie betekenen in relatie tot de essentie van een object. Meillassoux slaagt er niet in om tot het ware en het absolute van de dingen te geraken.

6. Hyper-Chaos

Volgens Meillassoux ontstaat de wereld *ex nihilo* uit de Hyper-Chaos. De Hyper-Chaos is eeuwig, bovenwettelijk, non-causaal, vrij van noodzakelijkheid en extreem dynamisch. In sectie 6.1 wordt een bloemlezing gegeven naar de geschiedenis van het westerse denken

⁵⁴ Meillassoux, *After Finitude*, 62

over chaos als *Eerste Principe*. Uiteindelijk wordt er toegewerkt naar de Hyper-Chaos van Meillassoux, het onderwerp van sectie 6.2. In de slotsectie van dit hoofdstuk wordt beoordeeld of de Hyper-Chaos geschikt is als fundament van de werkelijkheid en hoe het concept zich verhoudt tot tijd, modaliteit en ontologie.

6.1 Chaos als kosmogonie

Hesiodos, Chaos als de Leemte

Theogonia is de eerste bekende kosmogonie uit het oude Griekenland. In dit gedicht, in 700 voor Christus opgesteld door Hesiodos, beschrijft de dichter hoe het universum ontstaat uit de chaos. Het is, voor zover bekend, ook de eerste keer dat het begrip chaos gebruikt wordt in de geschiedenis van het westerse denken.⁵⁵

Chaos is voor Hesiodos het eerste dat bestaat, het is een leemte, of meer letterlijk vertaald, een gapend gat waaruit de aarde en de liefde voortkomen, daarna gevolgd door Tartarus, de onderwereld, de duisternis en de nacht.⁵⁶

Anaximander, Chaos als het Grenzeloze

Anaximander bedenkt de term *apeiron* en ziet dit als *arche*. De chaos wordt hiermee onbepaald, oneindig en onbegrensd. Het *apeiron* staat zelf niet bloot aan verandering en brengt continu nieuwe materie in de werkelijkheid in. Wanneer iets in de werkelijkheid vergaat, wederkeert het tot het *apeiron*. Het *apeiron* als *arche*, als voortbrenger der vormen en dingen, dankt die status aan het feit dat Anaximander tegengestelden als warmte en koude middels het *apeiron* bijeen brengt. Voorheen werden de elementen als los van elkaar gedacht. Deze denkbeweging van Anaximander creëert een balans van tegengestelden die bijzonder invloedrijk zou blijken. Anaximander weet echter niet te verklaren hoe iets in de wereld ontstaat uit het *apeiron* of waarom alles wederkeert. Het *apeiron* kent geen begin of einde en geen causaliteit. Het *apeiron* is.⁵⁷

Heraclitus, Chaos als het Eerste

Net als Hesiodos stelt Heraclitus dat chaos er als eerste was. Doch, Heraclitus brengt een significante verandering aan in het concept van chaos. Chaos is niet langer slechts een portaal waar al wat bestaat uit voortkomt, of doorheen gaat. Chaos is voor Heraclitus het

⁵⁵ John Bussanich, "A Theoretical Interpretation of Hesiod's Chaos", in *Classical Philology* (1983), 213-214

⁵⁶ "The Theogony of Hesiod", Sacred Texts, toegang verkregen 6 juni 2021, <https://www.sacred-texts.com/cla/hesiod/theogony.htm>

⁵⁷ Terence Irwin, *A History of Western Philosophy 1: Classical Thought* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 22-23

eerste dat bestaat, datgene waar al het andere letterlijk uit ontstaat, de *arche*. Dit staat centraal in het denken van Heraclitus, aangezien hij als een van de grondleggers van de ontologie wordt beschouwd. Dit is eenvoudig te verklaren: Als chaos het eerste is, de *arche* waar alles uit ontstaat, dan moeten de dingen die uit de chaos ontstaan een verandering ondergaan. Het volgende credo is een uiting van dit veranderingsdenken: “Men kan niet tweemaal in dezelfde rivier stappen.”⁵⁸

Heraclitus bekritiseert ook Anaximander. Het *apeiron* zou enkel bestaansrecht hebben als er zoiets bestaat als een causaliteitsloze verandering, wat een contradictie is die voor Heraclitus dusdanig onoverkomelijk is dat ze moet leiden tot het bestaan van een wereld die niet gegenereerd zou kunnen worden.⁵⁹

Plato, Chaos als het Vormeloze

Voor Plato is chaos een vormeloos artifact waar orde en betekenis in aangebracht wordt door de Demiurg. De Demiurg is het beste te beschouwen als een bovenwereldse ambachtsman. Wanneer de orde en betekenis gestalte hebben gekregen vanuit de Wereld van Vormen door het werk van de Demiurg, bestaat de wereld.⁶⁰

De chaos is in Plato niet langer zelf een voortbrengend ofwel scheppend fenomeen, maar een betrekkelijk statisch en secundair artifact. In Plato's werk verliest de chaos haar status als *arche* en als het Absolute, die rollen behoren toe aan de Wereld van Vormen. Deze wereld wordt door Plato omschreven als stabiel en onveranderlijk.⁶¹

Ovidius, Chaos als de Massa

Voor Ovidius is chaos een amorfe massa. Zij wordt slechts gekenmerkt door duisternis, conflict, instabiliteit en verwarring. Ovidius stelt dat een godheid of de natuur orde aanbracht en het conflict tussen elementen teneinde wist te brengen. Chaos werd kosmos.⁶²

De beschrijving van de chaos in zijn werk *Metamorphoses* is niet origineel, zoals veel van de deelboeken in het gedicht zijn het overwegend bewerkingen van oudere Griekse werken. De beschrijving van de chaos is duidelijk geïnspireerd door Hesiodos, en door de

58 Irwin, *Classical Thought*, 24-25

59 Irwin, *Classical Thought*, 25-26

60 Irwin, *Classical Thought*, 112

61 Irwin, *Classical Thought*, 90-91

62 Publius Ovidius Naso, *Metamorphoses*, 1.5 ff, toegang verkregen op 8 juni 2021 <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Ov.+Met.+1.5&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0074:book=1:chapter=5&highlight=Chaos>

Platonische opvatting dat chaos niet langer het absolute is, maar vorm wordt gegeven door een bovenwettelijke entiteit. Ovidius devieert echter van voorgaande Griekse denkers doordat de chaos bij hem van blijvende aard is. De ontwikkeling van chaos tot fysieke wereld is geen temporele fase maar een permanente eigenschap. De chaos is blijvend: “*Nulli sua forma manebat*”, ofwel geen deel behoudt zijn vorm.⁶³ In de blijvende chaos van Ovidius zien we een voorafschaduw van Meillassoux’s Hyper-Chaos.

Chaos in de Bijbel

In het Oude Testament, specifiek het boek Genesis is chaos de fase van het niet-zijn. Er is slechts water.⁶⁴ Water of een vloed als voorbode of onderdeel van de schepping wordt in meerdere scheppingsmythen van het Nabije Oosten aangetroffen, te beginnen met de Sumeriërs en hun oeroceaan Abzu. Het bestaan van chaos, maar tegelijkertijd een waterlichaam is sinds het vroegste begin van het christendom een blijvend theologisch dispuut. Het christelijke concept van *creatio ex nihilo* betekent dat God de wereld uit het niets heeft geschapen. De Bijbelse chaos heeft weinig relatie met de Griekse chaoskosmogonieën of de Hyper-Chaos en lijkt een Sumerisch en later semitisch relikwie van oudere scheppingsmythen uit de regio waar het christendom haar eerste stappen in de wereldgeschiedenis zette.⁶⁵

Chaos in ruste

Metamorphoses van Ovidius werd in het jaar 8 gepubliceerd, toen het Christendom nog tot wasdom moest komen. Toen het christendom in Europa de dominante religie en wijze voor levensinrichting werd, was het gedaan met de plaats van chaos in westerse kosmogonieën. Een onipotente God tolereert geen imperfectie als chaos. Het wetenschappelijke denken van de Verlichting heeft een rationele structuur aan willen brengen. Derhalve biedt ook wetenschap geen ruimte voor chaos.

6.2 Meillassoux’s escalatie van de chaos

Meillassoux neemt de Heideggeriaanse term *facticiteit* over als startpunt om aan te tonen dat het ding-in-zichzelf werkelijk is en dat dit ding een innerlijkheid heeft die niet toegankelijk is voor het menselijk bewustzijn. Daarmee zou het correlationisme ondermijnd worden. Het in-zichzelf is chaos: “*This hyper-chaos is “Contingency [that] expresses the*

⁶³ Richard Tarrant, “Chaos in Ovid’s ‘Metamorphoses’ and its Neronian influence”, in *Arethusa* (2002), 349-351

⁶⁴ David Tsumura, *Creation and Destruction: A Reappraisal of the Chaoskampf Theory in the Old Testament* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2005), 9-10

⁶⁵ David Adams Leeming, Margaret Adams Leeming, *Encyclopedia of Creation Myths* (Santa Barbara: ABC-CLIO, 1994), 60-61

*fact that physical laws remain indifferent as to whether an event occurs or not—they allow an entity to emerge, to subsist, or to perish.*⁶⁶

Amy Ransom schrijft hierover:

(...) it seems no order of any sort can be constituted and, therefore, no story can be told. We would instead be faced with images of chaos with no narrative interest—at least, that is, if we accept Hume's notion that any constituted world must necessarily obey a set of natural laws. In classical philosophy, in the absence of natural laws there is only chaos, a state that precludes narrative structure.⁶⁷

We kunnen niet denken aan het verdwijnen van de tijd zonder dat deze verdwijning in de tijd zelf plaatsvindt. Dit zou dan een tijd zijn die iedere natuurwet zou kunnen vernietigen. Het is perfect mogelijk te denken aan een tijd bepaald door natuurwetten die verdwijnen in iets anders dan zichzelf - het zou verdwijnen in een tijd beheerst door alternatieve (natuur)wetten. Volgens Meillassoux wordt hiermee gedemonstreerd dat er een absolute noodzakelijkheid is van het niet-noodzakelijke van alles. Dit maakt alles contingent.⁶⁸

In het geval we deze contingentie erkennen, betekent dit ook dat de natuurwetten op ieder moment zonder reden kunnen veranderen. Dit is de wereld zonder noodzakelijkheid. Het is een wereld die op elk moment en in elk van zijn punten zou kunnen worden verscheurd en bijeen komen door een immense veelvoud aan mogelijkheden.⁶⁹

Het Absolute is een extreme vorm van chaos, welke Meillassoux de Hyper-Chaos noemt. In de Hyper-Chaos is of lijkt niets onmogelijk, zelfs het ondenkbare niet. We zijn in staat de Hyper-Chaos en het in-zichzelf te beschrijven met behulp van de wiskunde. De wiskunde stelt ons volgens Meillassoux in staat de Hyper-Chaos en het in-zichzelf te doen conformeren aan het Cartesiaanse model:⁷⁰

1. Het primaire absolute is analoog aan het goddelijke.
2. Het wiskundige absolute is analoog aan res extensa.
3. Het van-zichzelf is niet tegenstrijdig, het bestaat.
4. Een noodzakelijke entiteit is onmogelijk.

66 Meillassoux, *After Finitude*, 39

67 Amy Ransom, "Playing Dice With the Universe", in *Science Fiction Studies* (2016), 554

68 Meillassoux, *After Finitude*, 62

69 Meillassoux, *After Finitude*, 84

70 Meillassoux, *After Finitude*, 64

5. De contingentie van de entiteit is noodzakelijk.
6. De totale contingentie van alles noemen we de Hyper-Chaos.
7. De Hyper-Chaos heeft de potentie alle orde in de wereld te vernietigen en te doen ontstaan. De Hyper-Chaos is onnipotent en onnipresent.
8. Uit dit chaotische reservoir van mogelijkheden ontstaan alle mogelijkheden van worden en zijn. Deze zijn niet gestipuleerd.
9. De noodzakelijkheid van de contingentie, zie punt 5, legt aan de entiteit een noodzakelijke contingentie op.
10. De noodzakelijkheid van de contingentie houdt in dat er iets is en niet niets is.

Zodoende moet er onderscheid gemaakt worden tussen de wereldse contingentie welke bestaat uit alles dat mogelijk is of niet is, ontstaat of niet ontstaat zonder dat dit strijdig is met de onveranderlijkheid van taal en representatie die samen de gegevenheid van de wereld vormen.⁷¹

In weerszin van wat Meillassoux het gebaar van Duchamp en Wittgenstein noemt zijn drie vragen als waar komen we vandaan, waarom bestaan we en waar gaan we heen geen pseudoproblemen. Een herziene metafysica zal in staat blijken antwoorden te geven die ons dieper voeren dan een talige, historische of sociaal-constructivistische invalshoek. De drie gestelde vragen leveren volgens Meillassoux idealiter de antwoorden op: Vanuit niets, voor niets op. De vragen zijn geen pseudoproblemen, maar ook geen mysterie meer omdat er geen reden meer aan ten grondslag ligt. Dit is exemplarisch voor de Hyper-Chaos.⁷² Meillassoux meent dat al onze natuurwetten contingent en potentieel chaotisch zijn:

It would be a question of establishing that the possibilities of which chaos – which is the only in-itself – is actually capable cannot be measured by any number, whether finite or infinite, and that it is precisely this super-immensity of the chaotic virtual that allows the impeccable stability of the visible world.⁷³

Meillassoux put uit oudere Griekse en Romeinse chaoskosmogonieën ter onderbouwing van zijn Hyper-Chaos. Conceptueel neemt de Hyper-Chaos de plaats in van een opperwezen en is als zodanig te herkennen als het Absolute, waar alles wat werkelijk is uit

⁷¹ Meillassoux, *After Finitude*, 40

⁷² Meillassoux, *After Finitude*, 109

⁷³ Meillassoux, *After Finitude*, 111

voortkomt. In de volgende sectie wordt de Hyper-Chaos verder doorgelicht middels kritische commentaren.

6.3 Het exacte van de Hyper-Chaos

Meillassoux poneert de volgende stelling, welke fungeert als startpunt van het modelleren van de Hyper-Chaos: *“All those aspects of the object that can be formulated in mathematical terms can be meaningfully conceived as properties of the object in itself.”*⁷⁴

In de context van de Hyper-Chaos weet Meillassoux het volgende te melden: *“This is to say that in order to be contingent and unnecessary, the entity must conform to certain determinate conditions, which can then be construed as so many absolute properties of what is.”*⁷⁵

We kunnen het volgende vaststellen:

1. De Hyper-Chaos is volgens Meillassoux het Eerste Principe. De Hyper-Chaos brengt de contingentie van entiteiten voort. Iedere entiteit in de wereld is daardoor schatplichtig aan de Hyper-Chaos voor het hebben van eigenschappen.⁷⁶
2. Wiskundige proposities zijn een noodzakelijke voorwaarde voor de contingentie van iedere entiteit.⁷⁷
3. Intrinsieke eigenschappen zijn onderdeel van en geven gestalte en functie aan entiteiten.⁷⁸

6.4 Een doorlichting van de Hyper-Chaos

Meillassoux stelt op basis van klassieke filosofen dat de Hyper-Chaos het zijn qua zijnde is, het *Eerste Principe*. De Hyper-Chaos wordt daarmee primordiaal aan tijdruimte geplaatst. Dit is een anhypothetisch principe: Een grond voor bewuste gedachten die niet irrationeel en contingent zijn, maar dan met de rationaliteit als fundament. De Hyper-Chaos is een Eerste Principe, een concept dat niet gededuceerd zou kunnen worden uit iets anders.⁷⁹

⁷⁴ Meillassoux, *After Finitude*, 3

⁷⁵ Meillassoux, *After Finitude*, 66

⁷⁶ Meillassoux, *After Finitude*, 65-66

⁷⁷ Meillassoux, *After Finitude*, 126

⁷⁸ Meillassoux, *After Finitude*, 13

⁷⁹ Jon Roffe, “Time and Ground: A Critique of Meillassoux’s Speculative Realism”, in *Angelaki* (2012), 58

Voor iedere mogelijke verandering, moet er een tijd zijn waarin deze verandering plaatsvindt. Tijd heeft een directe relatie met mogelijkheidsvoorwaarden. Ook 'hetzelfde blijven' moet gegrond zijn in de tijd, want 'hetzelfde blijven' betekent dat er een herkenbaar object met herkenbare eigenschappen blijft voortbestaan. De Hyper-Chaos is daarom ongeschikt als fundament van de tijd, laat staan als Eerste Principe, zo meent Roffe.⁸⁰ Meillassoux verwoordt zelf dat de enige noodzakelijkheid van de Hyper-Chaos kan zijn, dat het de Hyper-Chaos moet blijven.⁸¹

Een tweede mogelijkheid die Roffe benoemt is dat toestanden buiten het temporele domein bestaan als werkelijke maar niet-actuele modaliteiten. Verandering zou volgens deze stelling gefaseerd geschieden. Het bestaan van mogelijke werelden is echter een garantie voor correlationisme, doordat er dan verklaard moet worden hoe deze werelden zich relationeel tot elkaar verhouden, hoe ze elkaar beïnvloeden en of er sprake is van toegankelijkheid tussen de werelden. De Hyper-Chaos als Eerste Principe komt hiermee alweer te vervallen.⁸²

Ook de mogelijkheid dat alle historische, bestaande en toekomstige gebeurtenissen en fenomenen reeds bestaan en elkaar slechts vinden door de permanent stormachtige fluctuaties van de Hyper-Chaos is geen valide stelling. Het zou betekenen dat noodzakelijkheid noodzakelijk bestaat. Het doel van *After Finitude* is juist om te demonstreren dat er geen noodzakelijke wet van het Zijn is, zelfs geen wet van manifesteren. Dit is het wet van de onrede: Er is geen reden waarom iets hetzelfde blijft en ook geen reden waarom het iets anders zou worden. De wet van de onrede staat tegenover de wet van de toereikende grond.⁸³

Meillassoux verklaart mogelijkheidsvoorwaarden voor nietig, waarmee mogelijkheid en onmogelijkheid komen te vervallen, maar Roffe legt uit dat het principe dat alles mogelijk is geen voortvloeiende is van wat nu actueel is, laat staan dat het een grond zou kunnen zijn voor dat wat mogelijk is. Ook hier geldt dat wanneer dit wel zo zou zijn, er weer sprake is van een correlationele filosofie.⁸⁴

Chaos als kosmogonie blijkt een zeer Grieks concept te zijn. Het was eerst een gapend

80 Roffe, *Time and Ground*, 63-64

81 Meillassoux, *After Finitude*, 66

82 Roffe, *Time and Ground*, 64-65

83 Roffe, *Time and Ground*, 58

84 Roffe, *Time and Ground*, 65

gat, werd toen het *apeiron*, vervolgens het veranderlijke Eerste Principe, toen slechts een bewerking van een bovenwereldse ambachtsman en vond lange tijd zijn laatste uitingsvorm als amorfe massa. Met de opkomst van het christendom was het gedaan met chaos als kosmogonie. Meillassoux hersteld de chaos in haar positie als het Eerste Principe, als het verwekkende en maakt haar noodzakelijk contingent maar gespeend van verdere noodzakelijkheden. Het nieuwe aan Meillassoux's Hyper-Chaos is dat zij zodanig extreme fluctuaties kent dat daarmee juist de stabiliteit in de wereld wordt verwezenlijkt. Tijd, modaliteit en ontologie roepen problemen op waar de Hyper-Chaos niet tegen bestand blijkt.

Ramey's lezing van Meillassoux's verzamelingenleer is dat de argumenten sterk overeenkomen met die van C.S. Peirce. Beiden komen tot de conclusie dat Cantor's verzamelingenleer over niet-totaliseerbare entiteiten gaan, maar over een puur continuüm. Peirce:

A continuum is a collection of so vast a multitude [i.e., entities, events, etc.] that in the whole universe of possibility there is not room for them to retain their distinct identities, but they become welded into one another. Thus the continuum is all that is possible, in whatever dimension it be continuous.⁸⁵

We hebben het volgens Ramey dan over typen of soorten dingen, die het potentieel zijn van een continuüm. Uit dit continuüm ontstaat het potentieel voor individuele entiteiten, gebeurtenissen of mogelijke werelden.⁸⁶

Volgens Meillassoux is de Hyper-Chaos een ontelbare verzameling van mogelijke entiteiten, gebeurtenissen en/of werelden. Het is een pure contingentie zonder onredelijkheid, een pure potentialiteit. Peirce stelt daarentegen dat het niet mogelijk is voor individuele mogelijkheden om te bestaan in ontelbare verzamelingen. Dit zou de Hyper-Chaos onmogelijk maken. Een uitweg is te vinden in het accepteren van relaties. Het hebben van relaties maakt mogelijkheden mogelijk. Een minimale mogelijksrelatie is dat een entiteit zich tot zichzelf weet te verhouden, anders zijn er slechts geïsoleerde, eigenschapsloze en onbepaalde mogelijkheden. Middels deze denkoefening zou de Hyper-Chaos gered worden, maar moet het correlationisme aanvaard worden.⁸⁷

85 C.S. Peirce, "The Logic of Relatives" in *Reasoning and the Logic of Things*, 162.

86 Joshua Ramey, "Contingency Without Unreason", in *Angelaki* (2014), 38

87 Ramey, *Contingency Without Unreason*, 38-39

Meillassoux lijkt hier verstrikt te raken in een klassiek metafysisch probleem: Als er verzamelingen zijn, dan zijn er relaties, derhalve is er correlationisme.

De theorieën van Meillassoux over correlationisme, ancestraliteit, oerfossiel, diachroniciteit en Hyper-Chaos zijn aan kritiek blootgesteld. In het volgende hoofdstuk volgt de conclusie.

7. Conclusie

Mijn beschouwing over *After Finitude* begon met een drietal vragen:

1. Metafysica, betreft het realisme of idealisme ('correlationisme')?
2. Indien realisme, kunnen wij de werkelijkheid zoals ze is onafhankelijk van ons kennen?
3. Indien we de werkelijkheid zoals ze is onafhankelijk van ons kunnen kennen, biedt de filosofie de mogelijkheid om zulke kennis voort te brengen?

Het correlationisme houdt stand doordat we ten alle tijden onderdeel uitmaken van ervaringen en prikkels welke door de filter van onze zintuigen gaan en daar niet voorbij kunnen reiken. Meillassoux noemt dit de interieure gevangenschap in het exterieure: de transparante kooi. Uit mijn beschouwing is gebleken dat we niet uit deze kooi kunnen breken. We kunnen de wereld zoals hij van zichzelf is niet kennen, de wereld is kenbaar voor een bewustzijn.

De belangrijkste constatering is dat denken als daad exterieur is, de oplossing van Meillassoux om het in-zichzelf middels de wiskunde te leren kennen is niet exact genoeg beschreven en er is niets te doen of te denken over of met het Ding op zich. Ancestraliteit blijkt wel te kunnen bestaan naast het correlationisme, maar dat is doordat we middels de wetenschappelijke praxis in staat blijken te zijn ware uitspraken te doen over acties, gebeurtenissen en situaties die ver voor of ver na de aanwezigheid van menselijk bewustzijn in de wereld zijn (geweest). De Hyper-Chaos is geen mogelijk fundament van de tijd, doordat het bestaan van de Hyper-Chaos noodzakelijkerwijs in de tijd moet zijn. De Hyper-Chaos is daardoor eveneens ongeschikt als fundament van de werkelijkheid, of als de bron van het in-zichzelf, of als toekenner van eigenschappen aan objecten.

Het idealisme van Kant staat overeind, Meillassoux verdient lof voor een kritische, doorwrochte, maar uiteindelijk ontoereikende theorie.

8. Bibliografie

“3. The Challenge of Mental Episodes”, Wilfrid Sellars: Philosophy of Mind, Internet Encyclopedia of Philosophy, meest recente aanpassing ?, <https://iep.utm.edu/sellars/#H3>

“4. Epistemology”, Wilfrid Sellars, Stanford Encyclopedia of Philosophy, meest recente aanpassing 24 juli, 2020, <https://plato.stanford.edu/entries/sellars/#Epis>

Adams Leeming, David, Adams Leeming, Margaret. *Encyclopedia of Creation Myths*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 1994.

Allison, Henry A., “Transcendental Realism, Empirical Realism, and Transcendental Idealism.” in *Essays on Kant*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Brown, Nathan, “The Speculative and the Specific.” In *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, redactie door Levi Bryant, Nick Srnicek, Graham Harman. Melbourne: Re.press, 2011.

Bussanich, John, “A Theoretical Interpretation of Hesiod’s Chaos.” *Classical Philology* (1983)

Crockett, Clayton, “Quentin Meillassoux: After Finitude: an essay on the necessity of contingency.” Recensie van *After Finitude*, van Quentin Meillassoux. *International Journal for Philosophy of Religion*, juni 2012

Gratton, Peter, en Ennis, Paul J., *The Meillassoux Dictionary*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015.

Irwin, Terence. *A History of Western Philosophy 1: Classical Thought*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Kant, Immanuel, *Critique of Pure Reason*. Vertaald door Paul Guyer, Allen W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Leftwich, Patrick, “Culture is an Arche-Fossil”, toegang verkregen 11 juni, 2021, www.ejournals.eu/Przeglad-Kulturoznawczy/

Lovat, Toby, “The Loss of the Great Outdoors: Neither Correlationist Gem nor Kantian Catastrophe.” *Perspectives* (2017).

Meillassoux, Quentin. *After Finitude*. Vertaald door Ray Brassier. London/New York: Continuum International Publishing Group, 2008.

“Metamorphoses, 1.5 ff”, Publius Ovidius Naso, toegang verkregen op 8 juni 2021 <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Ov.+Met.+1.5&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0074:book=1:chapter=5&highlight=Chaos>

Muller, F.A. “The Paradox of the Arche-fossil. An Analysis of Meillassoux’s Challenge to Correlationism, Idealism included”, *Dialectia* (2020)

Musgrave, Alan, "Conceptual Idealism and Stove's Gem", in M. Chiara, R. Giuntini, & F. Laudisa (Eds.), *Language, Quantum, Music*. Selected Contributed Papers of the Tenth International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science, Florence, 1999.

Padui, Raoni, "Realism, Antirealism, and Materialism: Rereading the Critical Turn after Meillassoux." *Journal of the Theoretical Humanities Vol. 16*. (2011)

Peirce, C.S., "The Logic of Relatives." In *Reasoning and the Logic of Things*, redactie door Kenneth Laine Ketner. Harvard: Harvard University Press, 1993.

Ramey, Joshua, "Contingency Without Unreason." *Angelaki* (2014)

Ransom, Amy, "Playing Dice With the Universe." *Science Fiction Studies* (2016)

Roffe, Jon, "Time and Ground: A Critique of Meillassoux's Speculative Realism." *Angelaki* (2012)

Tarrant, Richard, "Chaos in Ovid's 'Metamorphoses' and its Neronian influence." *Arethusa* (2002).

"The Theogony of Hesiod", Sacred Texts, toegang verkregen 6 juni, 2021, <https://www.sacred-texts.com/cla/hesiod/theogony.htm>

Tsumura, David. *Creation and Destruction: A Reappraisal of the Chaokampf Theory in the Old Testament*. Winona Lake: Eisenbrauns, 2005.

"Wilfrid Sellars, sensory experience and the 'Myth of the Given'", Psyche, meest recente aanpassing 17 maart, 2021, <https://psyche.co/ideas/wilfrid-sellars-sensory-experience-and-the-myth-of-the-given>